

Laajennettu yrittäjyys – reaalin toimintamalli vai ideologinen tautologia?

Tapaus maaseutupolitiikka

Petri Ruuskanen

ABSTRACT

In this article the changing senses of the concept of entrepreneurship in the societal discourse will be discussed. As an example of entrepreneurship discourse, the Finnish rural strategy outlined by the authorities in the 1990's will be referred to.

In recent discussions entrepreneurship has been widely brought forth as a solution to Finland's economic problems. Now, in this kind of discourse, entrepreneurship is more and more referred to from two aspects: In one place as being an activity of the traditional entrepreneur, and in another as being a settled way of thought, action and attitudes also in paid labour. Thus, a new, wider sense of the concept of entrepreneurship is being created.

In this new kind of entrepreneurship discourse the influence of especially two classics of economic sociology can be seen: Max Weber and Joseph A. Schumpeter. In their ideal type concept of entrepreneurship the task of the individual is, with its specific economical ethos, to break the economic stagnation.

The same economic stand of the individual is looked for in the extended entrepreneurship discourse.

When a new ideal model of economy has been established out of the flexible production model, the problem is to bind individuals to demands of flexibilisation. The bureaucratization and the welfare state has been seen to undermine the active attitude of the individual. The solution to this is a fairly new position of the individual: entrepreneurship is seen as a general principle of work and attitudes under which the individuals are brought up and educated.

A problem in this kind of extended discourse of entrepreneurship is that if one starts conceiving entrepreneurship as being vastly pledged to the objectives and values of economic organizations, it will at the same time empty out as regards contents. There is a risk that entrepreneurship as an extended concept will become an insignificant ideological tautology, somewhat like the work heroism associated with socialism.

Key words: entrepreneurship, discourse, bureaucratization, flexibilisation

Saapunut 22.11.94. Hyväksytty julkaistavaksi 28.6.95

Yrittäjyys on viime aikaisissa keskusteluissa ollut laajalti esillä vastauksena taloudellisiin ongelmiimme. Usein tällaisessa keskustelussa on yrittäjyyteen viitattu kahdessa mielessä: yhtäältä perinteisenä yksityisyrittäjän toimintana (ulkoinen yrittäjyys) toisaalta ajattelu-, toiminta- tai suhtautumistapana (ns. sisäinen yrittäjyys). Esimerkiksi Hallinnontutkimus -lehdessä Jarmo Kauppinen pohti kunta ja yrittäjyys -käsitteiden merkitystä muuttuvassa yhteiskunnassa (Kauppinen 1994). Yrittäjyys-termin hän ehdotti ymmärrettäväksi paitsi yritystoimintaan liittyväksi toiminnaksi myös muuksi omaehtoiseksi (kehittämistoiminnaksi).

Tämän kaltainen yrittäjyys-käsitteen laajentamisen puolesta argumentoiva teksti on osa viime vuosina yleistynyttä yrittäjyys-puhuntaa. Tällä puheella, johon myös julkishallinto aktiivisesti osallistuu, luodaan uutta sisältöä termille, joka 1970-luvulla näytti jo menettävän merkityksensä yhteiskunnallisen kehityksen ollessa lähinnä yhteisöllinen projekti. Liberaalien suuntausten vahvistuttua on yksilö saanut keskustelussa entistä suuremman aseman. Tällöin juuri (pien)yrittäjä ja hänen talouseetoksensa, yrittäjyys, ovat olleet puheen keskeisiä kohteita. Tätä talouseetosta on pyritty laajentamaan koskemaan muitakin kuin itsenäisiä yrittäjiä. Tässä artikkelissa pyrin hahmottamaan yrittäjyys-käsitteen merkitystä ja sitä, millaisia sisältöjä käsite on saanut nykyisessä hallinnollis-yhteiskunnallisessa puheessa. Esimerkkitekstinä hallinnollisesta yrittäjyyspuheesta käsittelemä Maaseudun kehittämisprojektin työssään tuottamaa Maaseudun kehittämisohjelmaa (MKP 1991a ja b), jossa hahmotetaan 1990-luvulla toteutettavan suomalaisen maaseutupolitiikan linjat. Tarkoitukseksi ei niinkään ole pohtia maaseutupolitiikan sisältöä kokonaisuutena¹, vaan tarkastella siinä konsti-

¹ Maaseutupolitiikkaa laajemmin on käsitelty esimerkiksi Eero Uusitalo väitöskirjassaan (Uusitalo 1994).

tuotua yrittäjyyskäsitettä. Tämän kautta siirryn tarkastelemaan tällaisen puheen laajempaa yhteiskunnallista perustaa.

1. YRITTÄJYYS – MÄÄRITTELYN VAI PUHUNNAN ONGELMA

1990-luvun lama-Suomessa yrittäjyydestä on tullut yhteiskunnallisessa puheessa paljon käytetty käsite. Kun yrittäjyyteen suhtautuminen oli aikaisemmin hyvin kaksijakoista (ks. Hietala 1987, 15–19; Marjosola 1979, 3), nykyään koko poliittinen kartamme korostaa yrittäjyyden siunauksellista asemaa yhteiskunnassamme (ks. perusteista esim. Huuskonen 1992, 390). Erityiseksi lempilapseksi keskustelussa on noussut pienyrittäjyys. Tämä on nähty sellaiseksi voimavaraksi, jonka avulla rakenteellisista ongelmista kärsivät alueet (esimerkiksi maaseutu) ja alat (julkissektori) voisivat päästä uudelleen jaloilleen.

Yrittäjyydestä puhuttaessa on erittäin vaikea yksiselitteisesti määritellä mistä puhutaan. Tämä lieneekin suurin syy siihen, että yrittäjyyteen on niin helppo vedota poliittisessa keskustelussa ja erilaisissa kehitysohjelmissa. Varsin yksiselitteisesti yrittäjyys viittaa kapitalistisessa talousjärjestelmässä tapahtuvaan taloudelliseen toimintaan; tämän sisällä se on saanut erilaisia laajempia ja suppeampia merkityksiä. Tällaisia merkityksiä ovat olleet mm. riskinkantaja, rahoittaja, innovaattori, päätöksentekijä, johtaja, koordinaattori, omistaja, tuotannonkävijöiden käyttäjä, sopimuskumppani, välimies tai resurssien allokoiija (ks. Hébert & Link 1982). Perinteisimmin yrittäjyydestä puhutaan kuitenkin sellaisen henkilön toimintana, joka itse on taloudellisesti sitoutunut yritykseen ja toimii siten myös riskinkantajana erottuen näin ammattijohtajasta (palkkajohtaja) ja sijoittajasta (on kyllä osaltaan riskinkantaja mutta ei osallistu yrityksen toimintaan henkilökohtaisesti).

Tieteenaloittaisesti tarkasteltuna on usein erotettu toisistaan psykologinen, taloudellinen ja sosiologinen lähestymistapa. Psykologisesti suuntautuneesta tutkimuksesta on klassinen esimerkki McClellandin (1961) yksilön suoriutumistarpeeseen perustuva tutkimus. Uusklassisen taloustieteellisen ajattelun mukaan yksilö laskelmoi yrittäjänä odotettavissa olevat taloudelliset hyödyt ja vertaa niitä vaihtoehtoiskustannuksiin eli esimerkiksi palkkatyöstä tai työttömyyskorvauksestaan saamaansa tuloon, sijoittamansa pääoman korkoon ja muihin yrittäjyydestä aiheutuneisiin kustannuksiin. Tämän jälkeen potentiaalinen yrittäjä valitsee parhaana pitämänsä vaih-

toehdon. Sosiologisessa tutkimuksessa taas on keskitytty pääosin selvittämään esimerkiksi yrittäjien sosiaalisia tai kulttuurisia lähtökohtia tai problematisoitu yrittäjien luokka-asemaa.

Perinteisen ajattelun mukaan yrittäjyys liittyy yritystalouteen – talouden yritysmäiseen organisoitumiseen suhteessa tarpeentyydytykseen. Se mitä yrittäjyys merkitsee yritystalouden sisällä on epäselvempää. Yrittäjyys yritystalouden sisäisenä terminä voidaan ymmärtää hyvinkin laajasti esimerkiksi Peltosen (1985, 31–32; ks. myös Koironen 1993; Koironen ja Pohjansaari 1994) hahmottamalla tavalla, jossa yrittäjyys jakautuu »sisäiseksi» ja »ulkoiseksi» yrittäjyydeksi. Yleisimmin se kuitenkin käsitetään yksityisomistukseen ja markkinatalousjärjestelmään liittyvänä yksilöntekijöinä tai piirteinä (ks. Niitykangas 1992, 18), jotka suuntaavat ihmisen perustamaan oman yrityksen.

Kiinnostavaa yrittäjyydessä ei kuitenkaan ole niinkään termin määrittelyn ongelma, vaan kiinnostava on pikemminkin puhunnalla tuotettu yrittäjyys. Tässä tapauksessa julkishallinnon tuottama yrittäjyys – se kuva, jonka hallinto yrittäjyydestä teksteillään ja puheellaan tuottaa.

2. JULKISHALLINNON YRITTÄJYYSPUHETTA -TAPAUS MAASEUTUPOLITIikka

Esimerkkinä yrittäjyyspuheesta, yrittäjyydestä vastauksena rakenteellisiin ongelmiin, tarkastelen Maa- ja metsätalousministeriön ja Sisäministeriön valmistelemaa maaseudun kehittämisen ja maaseutupolitiikan linjavetoa – Maaseudun kehittämisprojektin Maaseudun kehittämisohjelmaa² (MKP 1991a ja 1991b).

Ohjelman analysoinnissa on lähdetty liikkeelle julkilausutuista tavoitteista, joiden kautta siirrytään tarkastelemaan niiden saavuttamiseksi lausuttuja strategioita ja keinoja. Tekstin sisällöstä pyrin löytämään kehittämispolitiikan tavoitteista ja toteutumisesta lausuttuja säännönmukaisia suhteita. Näiden kautta hahmotan tekstien konteks-

² Ohjelmassa määritetään suomalaisen maaseudun nykytila ja muutoksen kuva sekä esitetään 1990-luvun maaseutupolitiikan tavoitteet, strategiat ja keinot. Projektin työskentelyyn osallistui edellä mainittujen ministeriöiden lisäksi lähes viisikymmentä maaseutukysymyksiä käsittelevää organisaatiota. (MKP 1991b, 7–8; mt., liite 1.) Hyvällä syyllä voinee siis sanoa Maaseudun kehittämisprojektin tuottaman Maaseudun kehittämisohjelman edustavan suomalaisessa maaseutupuheessa eräänlaista »hegemonista diskurssia».

tia, sitä millaisesta yhteiskuntanäkemyksestä kehittämistekstit implikoivat ja miten niissä tehdään maaseudun elinkeinopolitiikkaa. (ks. Palonen 1988.)

Tämän kaltaisesta hallinnollisen prosessin tuotamasta tekstistä on luettavissa tietty hallinnonalalle ominainen diskurssi, jolla se todellisuutta lähestyy ja sitä tuottaa (ks. Summa 1989, 69–87). *Tässä yhteydessä tekstistä pyritään löytämään se kuva, jonka maaseutuprojekti on tuottanut yrittäjyydestä.*

2.1. Tavoitteet

1990-luvun maaseutupolitiikan tavoitteet on Maaseutuohjelmassa tiivistetty seuraavasti (MKP 1991b, 8):

- »Maaseutupolitiikan tavoitteena on maaseudun elinvoimaistaminen, rakenneongelmien lievittäminen, asukkaiden toimeentulon, palveluiden ja yhdyskuntien toimivuuden parantaminen sekä maaseudun kilpailukyvyyn ja vetovoimaisuudenvahvistaminen asumisen ja yrittämisen sijaintipaikkana.» (...)
- »Maaseutupolitiikan keskeinen osa ovat uudet maaseutua vahvistavat elinkeinot ja toiminnot, joilla ei vielä ole organisaatioita ja edunvalvoja.»

Kilpailukyvyyn korostaminen merkitsee ohjelman mukaan tavoitteiden huomattavaa uudistamista. Kun ennen puolustettiin maaseudun asemaa yhtenäisenä maatalouteen erikoistuneena tuotantoalueena, on maaseutu nyt osa koko yhteiskunnan työnjaollista verkostoa. Tämä »siirtyminen eteenpäin katsovaan strategiaan» merkitsee luopumista maataloutta puolustavista näkemyksistä – aiemmin hyvin keskeinen maatalouden omavaraisuus on nyt muuttunut »suhteellisen omavaraiseksi yhteiskuntarakenteeksi» (MKP 1991a, 12) ja maaseudun alueellista keskittymistä pidetään väistämättömänä kehityskulkuna (emt., 38).

Suurin osa maaseutupolitiikan toimenpiteistä toteutuu jatkossakin sektorihallinnon kautta (MKP 1991a., 11). Näiden maaseudun kannalta keskeisten hallinnonalojen toimenpiteet ovat maatalouspolitiikkaa, metsäpolitiikkaa, matkailupolitiikkaa, ympäristöpolitiikkaa, liikennepolitiikkaa, sosiaali- ja terveyspolitiikkaa, koulutus- ja tutkimuspolitiikkaa, työvoimapolitiikkaa tai hallinnon uudistusta (emt., 37–67). Millaista tulevaisuuden 'maaseudun uusia elinkeinoja ja toimintoja' tukevaa ja luovaa politiikkaa keskeiset sektorit tulevaisuudessa sitten hahmottelevat toteuttavansa?

Maatalouspolitiikan osalta suhtautuminen maaseudun vanhaan pääelinkeinoon – maatalouteen – on selkeän toteavaa, ei niinkään uusia toimintoja luovaa: tuotanto vähenee, tilakoot kasvavat,

maatalous keskittyy (emt. 37–40). Uusien elinkeinon ja toimintojen kehitystä tuetaan yrittäjyydellä: maaseudun pienyritystoimintaa edistämällä (s. 37), uutta yritystoimintaa edistämällä (s. 38), yritystoiminnan pohjaa laajentamalla (s.40), kehittämällä jo toimivia maaseutuyrityksiä (s. 40) ja yrittäjävalmiuksia luomalla (s. 41). Suurin este tässä on ohjelman mukaan yrittäjävalmiuksien puute, johon vastataan yrittäjäkoulutuksella (40–41). Myös tutkimustoiminnan suuntaa muutetaan:

- »Tutkimustoiminnan uusiksi aihealueiksi nousevat luonnonvarojen kestävä käyttö, maaseutuyrittämistä palveleva markkinatutkimus, monien laajenevien maaseutuelinkeinon perustutkimus, yrittäjyys ja vaihtoehtoiset työpaikat sekä tuen vaikutukset maaseudun asuttuna säilymiseen.»

Metsäpolitiikassa ei pienyrittäjyyspainotus ole maaseudun kehittämisohjelmassa mukana metsäpolitiikka korostaa puun tuotannon kilpailukykyä ja puun tarjonnan joustavuutta hakkuusäästöistä eroon pääsemiseksi. (MKP 1991a, 42–46). Myöskään matkailupolitiikassa ei juuri nähdä mahdollisuuksia laajenemiseen, ja pääpaino on asetettu jo olemassa oleviin yritysisiin ja niiden palvelujen parantamiseen (MKP 1991a, 46).

Se sijaan koulutus- ja tutkimuspolitiikan osalta maaseudun kehittämisen kannalta keskeisinä painotetaan yrittäjäkoulutuksen laajentamista ja maaseutuelinkeinoja tukevan tutkimuksen vahvistamista. Myös tutkimuksen osalta korostuu yrittäjyys: on

- »selvitettävä yrittämisen edellytykset erilaisilla maaseutualueilla, maaseutuympäristön kehittäminen yrittäjien ja vapaiden ammattien harjoittajien kannalta sekä tietotupien ja tietotekniikan mahdollisuudet edistää yrittämistä ja työntekoa maaseudulla.» (MKP 1991a, 58–60.)

Työvoimapolitiikasta todetaan, ettei maaseudulla juurikaan löydy työtilaisuuksia ja velvoite-työpaikatkin ovat yleensä kuntakeskuksissa. Vastaus ongelmaan on työvoimapolitiittinen »omaehtoisen yrittäjyyden edistäminen» ja aikuiskoulutus, jonka osalta mainitaan erityisesti yrittäjäkoulutus. Muita mainittuja mahdollisuuksia ovat velvoitetyöllistäminen ja työttömyysturva. (MKP 1991a, 60–63.)

Kun maaseudun kehittämisohjelman tavoite on kilpailukykyisellä maaseudulla toimivat maaseudun uudet elinkeinot ja toiminnot, ei niitä sektori-kohtaisesti juurikaan löydetä tai ainakaan nimitä. Johdonmukaisesti painotetaan yrittäjyyttä, yrittäjäosaamista, pienyritystoimintaa ja yrittäjä- tai yrittäjyyskoulutusta; niinkään ei puhuta tuotteista tai tuotannosta ja niihin liittyvästä osaamisesta eikä kaupallisesta koulutuksesta tai kaupalli-

sesta osaamisesta³. Nämä kaikki on jostain syystä kerätty yrittäjyyden sateenvarjon alle.

Keskeiseksi työmahdollisuuksia luovaksi maaseudun kehittämisohjelman tavoitteeksi jää siis maaseutu kilpailukykyisen yrittäjyyden ja yrittämisen sijaintipaikkana – uusi ja jo toimiva yritys-toiminta. Tätä ohjelman tavoitteenasettelussa kuvaa muotoilu »uudet maaseutua vahvistavat elinkeinot ja toiminnot, joilla ei vielä ole organisaatioita ja edunvalvojia». Tällä retoriikalla irrottaudutaan vanhasta eli maataloudesta, toisaalta pyritään välttämään pelkää yksilolotteista omaehtoisen yritystoiminnan korostamisesta. Määre »joilla ei vielä ole organisaatiota ja edunvalvojia» viittaa mitä ilmeisimmin korporaatioiden suureen valtaan maaseutuelinkeinoissa. Suuntana ovat elinkeinot, joiden toimintaa MTK ja ammattiyhdistysliike eivät »edunvalvonnallaan» jäykistä uuden joustavan tuotannon vaatimusten edetessä.

2.2. Strategiat

Millaisten maaseutustrategioiden varaan tällaisten toimintojen kehittyminen sitten maaseudun kehittämisohjelmassa nojaa?

Elinkeinojen osalta strategiassa painotetaan elinkeinollista uudistumista ja alueellista erilaisuutta. Käytännössä tämä merkitsee maa- ja metsätalouden merkityksen vähenemistä ja alueellista keskittymistä. Uudistumisessa korostuvat tiedollisten ja koulutuksellisten valmiuksien sekä myönteisten asenteiden synnyttäminen. Kaupunkien markkinoihin kytkeytyminen on tärkeä lähtökohta maaseudun kehittämisohjelmassa. Innovatiiviset koulutus- ja tutkimusinvestoinnit tapahtuvat ohjelman mukaan kuitenkin keskuksissa. »Maaseutualueilla vastaavasti painottuvat olemassa olevan yritystoiminnan uudistaminen yrittäjäkoulutuksen ja maaseutuneuvonnan avulla» (MKP 1991a, 78–79). Keskeisinä maaseudulla tapahtuvina toimintoina ohjelma mainitsee ali- ja osahankinnan sekä etätyön. (emt., 78.)

Strategia ei näe maaseudulla tapahtuvalle palkkatyölle juurikaan merkitystä ja palkkatyössä käydään lähinnä kaupungeissa (MKP 1991a, 80; ks. myös Haiko 1993, 235). Kuitenkin metsätyöt ovat perinteisesti tarjonneet palkkatyötä varsinkin Itä-

ja Pohjois-Suomen maaseutualueilla, ja sosiaali- ja muun palvelusektorin laajeneminen tarjosi palkkatyötä myös pienissä maaseututaajamissa. Nyt palkkatyöstä instituutiona ja hallitsevana normina on tullut jopa maaseudun kehityksen este sen vähentäessä yrittäjyyttä (emt., 75). Kuten ohjelman strategiaosa määrittää: »Yrittäjyys korostuu monin tavoin» (emt., 80). Maaseudun uudet toiminnot toteutuvat yrityksissä, joiden määrän vähenemisen ratkaisee »laajeneva, kaikki ammatit kattava yrittäjyys» (emt., 77). Kun yrittäjyys kattaa kaikki ammatit, palkkatyölle ei luonnollisesti juuri jää tilaa.

2.3. Keinot

Kun strategisen linjauksen yhdeksi keskeiseksi osaksi on määritetty yrittäjyys, mitä ovat maaseudun elinkeinopolitiikan keinot. Johdonmukainen keino on yrittäjäkoulutus; tätä ohjelma korostaakin. Koulutuksen tavoitteenasettelussa mainitaan kyllä sellaiset yrittäjäkoulutuksen osa-alueet kuin innovaatio- ja tuotekehityskoulutus, mutta »koulutuksessa on erityinen paino annettava yrittäjien asenteiden, luovuuden ja itseluottamuksen kasvattamiselle.» (MKP 1991a, 133–136.) Samasta kokonaisvaltaisesta, tiettyyn asenteeseen viittaavasta yrittäjyystulkinnasta kieli se, että yrittäjyyskoulutusta kaavaillaan osaksi peruskoulua:

»Yrittäjyyskoulutusta tarvitaan kaikilla koulutusasteilla; peruskoulussa, ammatillisissa oppilaitoksissa, korkeakouluissa sekä aikuisten lisäkoulutuksessa.» (emt., 139.)

Maaseudun kehittämisohjelman käsitystä itse maaseudun »kehittämisestä» kuvaa hyvin Maaseutupolitiikan keinot -kappaleeseen kirjattu toteamus: »Maaseudun on kyettävä kilpailuun siitä työstä, mikä voi sijaita missä hyvänsä. Vain tätä on tarjolla nykyistä enemmän. Väistämättömän muutosprosessin keskiössä ovat yrittäjyys ja sitä edistävä koulutus.» (emt., 133.) Yleensäkin keinot kietoutuvat yrittäjyyden ympärille; esimerkiksi uusien elinkeinojen kannalta oleellisiin markkinointiin ja tuotekehitykseen liittyen: »Nuoria kasvatetaan yrittämiseen niin koulussa kuin harrastustoiminnassakin.» (emt., 171.)

Eksplisiittisenä taustalähtökohtana strategian yrittäjyyspainotuksessa on se (ks. esim MKP 1991b, 72–72), että uuden joustavan tuotantotavan vaatimukset ja verkostotalouden tarjoamat mahdollisuudet antavat tilaa maaseudun pienyrittäjyydelle. Toisaalta »yrittäjyyteen kasvattamisen» kaltaiset hankkeet viittaavat siihen, että eri-

³ Tuotteisiin liittyvä osaaminen ja kaupallinen osaaminen kuuluvat tietysti osin myös yrittäjäkoulutuksen osa-alueiksi. Tällöin ne kuitenkin nähdään vain osana yrittäjyys-koulutusta ja -osaamista, eikä painoteta näiden osa-alueiden tarvetta myös muissa yhteyksissä. Painotus on korostetusti nimenomaan yrittäjyydessä.

tyiset arvot ja asenteet ovat yrittäjyyden kannalta oleellisia.⁴

2.4. 1990-luvun maaseudun suuri kertomus?

Hannu Kalajamäki (1991) on kuvannut suomalaisen maaseudun suuren kertomuksen olleen maa- ja metsätalouden muutosten kertomuksen, jossa merkittävä asema on ollut valtiollisella päätöksenteolla.

»Maaseudun suuri kertomus» 1990-luvulla on maaseutupolitiikkaa mukailten esitettävissä tiivistetyksi seuraavasti: Markkinoiden yhdentymisen jatkuu, työnjaon ja vaihdannan asema korostuu. Samalla kansainvälinen kilpailu kovenee ja kilpailukyvyyn vaatimuksista johtuen alueellinen työnjako keskittyy. Tästä seuraa maatalouden supistumista ja työtilaisuuksien vähenemistä maaseudun perinteisissä ammateissa. Uudessa kilpailutilanteessa valtiolle ei enää kuulu, eikä sillä ole mahdollisuuttakaan ottaa vastuuta maaseudun asuttuna pitämisestä. Omaehtoinen toiminta korostuu ja vastuu kuuluu yksilölle: mahdolliset uudet työpaikat ovat perinteisten alojen ulkopuolella ja ne perustaa maaseudun yksittäinen ihminen. Hänestä tulee yrittäjä tai vapaan ammatin harjoittaja, jonka joustavan työskentelyn ehtoja maaseudun uusissa elinkeinoissa ja toiminnoissa eivät edunvalvojat sääntele. Työpaikkojen synnyssä suurin voimavara on yrittäjyys, jota systemaattisesti edistetään ja johon maaseutupolitiikan toimenpitein kannustetaan, koulutetaan ja kasvatetaan. Tavoitteena on, että yrittäjyys kattaa kaikki ammatit, jolloin palkkatyön merkitys luonnollisesti vähenee.

⁴ Alueellisissa, maakunnallisten liittojen ja lääninhallitusten valmistelemissa, kehittämissästrategioissa maaseutupuhe on Maaseutuprojektia moniäänisempää (ks. esim. Haveni & Haveni 1994). Maakunnallisesta yrittäjyyspainotuksesta voidaan ottaa kuitenkin esimerkiksi Kainuun maakuntasstrategia (Kainuun Liitto 1992), jonka ydinkohdaksi on kirjattu:

»YRITTÄJYYDEN EDISTÄMINEN»: »Kyllien mahdollisuudet perustuvat erikoistumiseen, yhteistoimintaan ja yrittäjyyteen sekä monipalvelutoimintaan.» (...) »Maaseudun elinvoiman ja taloudellisen pohjan turvaaminen tulevaisuudessa ei ole muuta mahdollista kuin YRITTÄJYYDEN systemaattinen ja määrätietoinen edistäminen...» Kärkihankkeena käynnistetään maakunnassa laaja, pitkävaikutteinen yrittäjyyden edistämisprosessi, joka sisältää mm. yrittäjyyden tukemisen, uusyrittäjyyden luomisen, kasvattamisen yrittäjyyteen, yrittäjäosaamisen kehittämisen ja siirron, siirtymisen virkamiehestä yrittäjäksi ja yrittämisen muun toimintaympäristön parantamisen.» (Kainuun Liitto 1992, 9, 15.)

Maaseutupoliittisissa kehittämissästrategioissa (myös muussa yhteiskunnallisessa puheessa) analyysi yhteiskunnan muutostekijöistä muodostuu sellaiseksi ohjelmalliseksi kehittämissästrategiaksi, jossa keskeinen kriisinhallinnan muoto on yrittäjyyden edistäminen. Markkinoilta syrjäytyneitä, esimerkiksi maaseutualueiden, ihmisiä rohkaistaan ottamaan yksilöllinen vastuu tilanteestaan – myönteinen asennoituminen yrittäjäksi ryhtymiseen ja kyky kantaa riskejä antavat näkemysten mukaan uudessa tuotantomallissa tilaa maaseudun tuotannolliselle toiminnalle. Maaseudun kehittämissäprojektin yhteydessä ei maaseutupoliittisesta ohjelmasta voi siinä mielessä puhua, että yritettäisiin aktiivisesti muuttaa olemassa olevaa mahdollisen perspektiivistä (Palonen 1988, 148). Pikemmin siinä argumentoidaan väistämättömän muutoksen retorikalla yrittäjyyden välttämättömyyttä ja keskeisyyttä.

3. YRITTÄJYYS YHTEISKUNNAN ILMIÖNÄ

Missä yhteiskunnallisissa kontekstissa edellä esitetyn kaltainen yrittäjyyskäsitelmä ja yrittäjyyspuhe, jossa yksittäinen taloudellinen toimija ratkaisee rakenteellisen ongelman, tulisi ymmärtää?

Yhteiskuntateoretisoinnissa yrittäjyyden funktiolle tarpeentyydytysprosessissa on annettu hyvin vaihteleva asema. Toinen äänilaita lienee Karl Marxin ja Friedrich Engelsingin näkemys yksityisestä tuotantovälineiden omistuksesta niston lähtökohdista, jolloin pääomaa omistavat yrittäjät ovat työarvoteorian logiikan mukaan ristijä. »Pienet keskisäätyläiset: pienet teollisuuden harjoittajat, pikkukauppiat ja koroillaan eläjät, käsityöläiset ja talonpojat» taas häviävät vajotessaan monopolisoitumiskehityksen myötä proletariaatin asemaan (Marx & Engels 1972, 28–29). Toiselle laidalle taas sijoittuvat Max Weberin (1980) ja Joseph A. Schumpeterin (1963) hahmottelemat, *heroisiksi* mainitut, yrittäjyyskonseptit, joissa individuaalin yrittäjän funktio on taata kapitalismin tehokkuus ylläpitämällä talouden dynamiikkaa⁵.

Marxilaisen tulkinnan murennuttua on toisen laidan tulkitsijoiden ääni selkeästi vahvistunut. Keskustelun perustaksi on yleistynyt käsitelmä pien-

⁵ Tosin kumpikaan ei näe pienyrittäjyyden asemaa kapitalismin myöhemmässä kehityksessä kovinkaan merkittävänä, ja varsinkin Schumpeter – myöhäiskautensa tuotannossa – näki monopolisoitumiskehityksen koituvan pienyrittäjien kohtaloksi (Schumpeter 1976a; Weber 1978, 303–305, ks. myös Giddens 1978, 48).

yrittäjien kaikkivoipaisuudesta ja kyvystä selviytyä sopeutumiskykynsä ansiosta suuryritysten lomassa. Schumpeterin varhaistuotannossaan painottama yksilölliseen innovatiivisuuteen perustuva yrittäjyys on noussut joustavoittamiskeskustelussa taas pinnalle (ks. esim. McKee 1990).

Sekä Weber että Schumpeter kuitenkin esityksissään hahmottavat hyvin ideaalisen kuvan yrittäjästä ja yrittäjyydestä. Heidän hahmottamansa yrittäjä hallitsee täydellisesti ympäristöään: omaa kaiken oleellisen tiedon, voittaa vastukset ja hankkii luontevasti rahoituksen ideoilleen. Edellä esitetty hallinnon yrittäjyyspuhe on hämmästyttävän saman kaltainen kuin weberiläinen yrittäjän ideaalityppi, puhdas tyyppi, jota ei ole edes tarkoitettu todellisuuden esitykseksi (ks. Kyntäjä 1980, 7). Seuraavassa (luku 3.1) hahmottelen Weberin ja Schumpeterin ideaalityypisiä yrittäjyyskonseptioita. Niiden kautta pyrin ymmärtämään edellä esitetyn kaltaisen yrittäjyyspuheen perustaa (luku 4).

3.1. Yrittäjyys modernissa kapitalismissa – Weber ja Schumpeter

Myöhäiskautensa tuotannossa Weber keskittyi länsimaisen kulttuurin erityispiirteiden, erityislaatuisten rationalismin ja sen selväpiirteisimmän ilmenemismuodon – modernin länsimaisen kapitalismin tutkimiseen. Weberin modernin kapitalismin käsite koostuu kahdesta komponentista: tarpeentyydytysprosessissa toimivista, voittoa tavoittelevista kapitalistisista yrityksistä sekä kapitalismin hengestä (ks. Cohen 1981, XVIII). Edellisen, eli modernin kapitalismin institutionaalisten ehtoja toteutumista Weber tarkasteli erityisesti *Wirtschaftsgeschichte*-luennoissaan (Weber 1981) ja *Wirtschaft und Gesellschaft* -kokoomateoksen *Die Stadt* -osassa (Weber 1992). Yrittäjyyden kannalta tarkasteltuna kiinnostava on kuitenkin juuri weberiläisen kausaaliketjun mentaalinen puoli, modernin kapitalismin henki eli **yrittäjyyteen perustuva yritystoiminta** (ks. Giddens 1971, 126–127).

Yrittäjyys-teeman kannalta Weberin keskeinen teos on *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*, jossa hän kuvaa kapitalismin hengen sosiaalipsykologisen syntyprosessin. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole niinkään kiinnostavaa tarkastella sitä, miten Weber kapitalistisen rautahäkkinsä uskonnolliselta pohjalta konstruoi. Kiinnostava on prosessissa syntyvä länsimaista kulttuuria keskeisesti jäsentävä ja integroiva periaate – »kapitalismin henki» tai »modernien por-

varillisten keskiluokkien eetos», joiksi Weber sitä itse nimittää (Weber 1980, 33; Weber 1991, 321).

Länsimaista kapitalismin institutionaalinen muoto on Weberin mukaan vaihtomahdollisuuksien hyväksikäyttöön perustuva yritysmuotoinen, rationaalinen voitontavoittelu vapailla markkinoilla (Weber 1989, 43–57). Weberin kapitalismi-tarkasteluissa keskeinen asema on kuitenkin erityisellä taloudellisella asenteella. Erityisesti hän korostaa eettisten ominaisuuksien merkitystä. Modernin traditionaalista kapitalismista erottavana tekijänä Weber näki rationaalisen (muodollisesti) vapaan työn organisaation. Ja tämän luomisessa – Weber korostaa alaviitteessään – eivät olleet tyypilliset puhtaaseen voittoon pyrkijät eli rahoittajat ja promoottorit, vaan »sen tekivät (tyypiltään!) aivan toisenlaiset ihmiset». (Weber 1989, 43–50.)

Nämä »aivan toisenlaiset ihmiset» ovat Weberille kapitalismin dynamiikan lähtökohta⁶. Kuten Weber määritelmässään toteaa, eivät kysymyksessä ole mitkään tavalliset ihmiset. Heitä leimaa erikoinen yhdistelmä: omistautuminen varallisuuden hankkimiseen rationaalisen voitontavoittelun kautta yhdistyneenä kieltäymykseen. Tällainen ihminen luopuu hankitun voiton käyttämisestä henkilökohtaisen nautinnon hankkimiseen, päinvastoin hän ponnistelee jo syntyneen ylijäämänkin maksimaaliseen kasvattamiseen. Tämä yhdistelmä erottaa modernin kapitalismin traditionaalista – modernin kapitalismin yrittäjä ei enää tyytynyt perinteiseen, totuttuun voittoon vaan alkoi tuotannon uudelleenorganisoinnilla maksimoida tuottavuutta. Rahan hankkiminen tuotannon tehokkuutta maksimoimalla muodostui hänelle kutsumukseksi.

Juuri traditionalismin murtamisessa on Weberin konseptiossa keskeinen tehtävä modernilla yrittäjyydellä. Kun traditionaalisen yrittäjäpiirin eetos perustui totuttuihin liikkeenjohdonmenetelmiin ja totuttuun voittoon (Weber 1980, 48) ja traditionaalisen elämänasenteen omaava työläinen teki työtä vain ansaitakseen perinteiset tarpeensa (mt. 43), murtaa moderni yrittäjyys tämän taloudellisen stagnaation.

Esimerkkinä tähän traditionaaliseen eetokseen kohdistuneesta muutoksesta Weber kertoo nuoresta miehestä, joka luopumalla sovinnaisesta kilpailijoiden yksimielisyydestä ja mukavasta elä-

⁶ Weberin tietoteoreettinen lähtökohta on nominalistinen; historiallisten tapahtumien taustalla on yksittäinen sosiaalinen toimija. Weber lähtee liikkeelle yksilöstä (askeettinen yrittäjä), jonka toiminta muuttuu historialliseksi yksilöksi (kapitalismin henki) ja edelleen ylikysilölliseksi (moderni kapitalismi).

mästä sekä muuttamalla työprosessin kontrollointia, markkinointia ja tuotteiden laatua muutti traditionaalisen yrityksen modernin kapitalismin ja etenkin kilpailun periaatteiden mukaan toimivaksi. Weberin mukaan on ennen kaikkea huomattava, »ettei tämä mullistus aiheutunut esimerkiksi siitä, että uutta rahaa virtasi teollisuuteen. Sen sai aikaan uusi henki, juuri 'modernin kapitalismin henki', joka alkoi työnsä» (emt. 49).

Tällaisen kehityksen aikaansaaminen traditionaalisen sosiaalisessa paineessa (Weber mainitsee mm. epäluulon, vihan ja moraalisen närkästyksen) vaatii aivan erityistä suhtautumista. Weberin yrittäjä tarvitsee »hyvin selväpiirteisiä eettisiä ominaisuuksia», jotka ovat mahdollistaneet yrittäjän tarvitseman erityisen luonteenlaadun: rohkeuden ylittää kaikki vastukset, mahdollisuuden siihen intensiiviseen työpanokseen, jota yrittäjältä vaaditaan, ja jota ei voi yhdistää mukavuudenhaluiseen elämännautintoon. »Mutta ennen kaikkea he antautuivat asialleen tosimelellä ja tinkimättä ja olivat kestäviä. He olivat miehiä, joilla oli porvarilliset katsomukset ja periaatteet.» (Weber 1980, 49–50.)

Kun tämä henki syntyi, se alkoi riivata aikaa myöten myös työläisiä (ks. Peltonen 1987, 101). Tähän vaikutti uskonnollisten syiden lisäksi myös alkava kilpailullisen rautahäkin muodostuminen. Nyt Weberin rationaalinen voittoa maksimoiva yrittäjä kohtasi otollisen työläisen: työt tehdään velvollisuudesta työtä kohtaan, laskelmoiden ankaran rationaalisesti ansioiden korkeudella. (Weber 1980, 44–45.)

Rationalisointiprosessi alkoi vahvistaa kilpailun kautta itseään: »Joka ei seurannut mukana, se joutui varmasti häviöön» (emt. 49). Muotouduttuaan lopulta yhteiskunnan läpäiseväksi talousjärjestelmäksi tämä henki alkoi määrittää kaikkien toimivien yksilöiden elämäntyylin ja lisäksi vastustamattomalla pakolla; syntyi »teräksenluja kotelo», joka alkoi ylhäältäpäin määrittää ihmisten olemusta. Kerran synnyttyään talousjärjestelmä alkoi lopulta hallita mekaaniselta perustalta vaatimatta enää asketismia tuekseen (Weber 1980, 134–135).

Konseptiossa – traditionalistinen kapitalismi, kapitalismin henki (yrittäjyys), moderni kapitalismi – Weber kohtaa yrittäjän ja yrittäjyyden määritteliä etsittäessä ehkä eniten käytetyn yhteiskuntatieteilijän: Joseph Alois Schumpeterin⁷ (ks. myös Macdonald 1965; eroista ks. Perman 1985, 437).

⁷ Schumpeter mitä ilmeisimmin tunsu Weberin työn omaa teoriansa kirjoittaessaan. Myöhemmin miehet tunsivat toisensa henkilökohtaisestikin (ks. Swedberg 1992, 25–27).

Schumpeter (1961) käyttää taloudellista kehitystä analysoidessaan käsiteparia talouselämän kehämäinen kiertokulku (*circular flow of economic life*) – kehittyvä järjestelmä (*developing system*). Schumpeterin kehämäisen kiertokulun käsite vastaa hyvin pitkälle Weberin traditionalismia. Talouden ollessa kehämäisen kiertokulun tilassa toiminnan taustalla on tottumus ja kokemus: tuotanto riippuu totutusta kysynnästä ja päinvastoin, jolloin kaikelle tuotannolle on olemassa kysyntä – talouselämän kehitys riippuu siis annetuista olosuhteista ja on sopeutumista ajassa ilmenevään tietoon. (Schumpeter 1961, 8–9, 62.)

Kehittyvä järjestelmä taas on tila, jossa todellista talouskehitystä tapahtuu. Kehämäisen kiertokulun tasapainotilan rikkoo dynaaminen elementti, joka sysää kehityksen liikkeelle. Tämän jälkeen järjestelmä etsiytyy uuteen tasapainoon, jolle uusia muutoksia ilmenee. Tämän dynamiikan ja muutoksen kantaja, innovaattori, on Schumpeterin mukaan individuaali yrittäjä.⁸ (Schumpeter 1961, 60–61.)

Schumpeterin yrittäjyys ei merkitse omistajayrittäjyyttä perinteisessä mielessä. Hän korostaa yrittäjyyden nimenomaisena funktiona olevan innovoinnin – uusien tuotannollisten kombinaatioiden toteuttamisen: »Jokainen on yrittäjä vain toimeenpannessaan uusia kombinaatioita ja menettää tämän hahmon, kun on saanut liiketoimintansa pyörimään ja hoitaa sitä kuten muutkin ihmiset hoitavat liiketoimintaansa» (Schumpeter 1961, 78). Schumpeterin yrittäjyysfunktio on siis tavanomaista ahtaampi siinä mielessä, että vain innovointi täyttää sen, ja laajempi siinä mielessä, ettei se vaadi toteutuakseen omistajuutta.

Schumpeterin konseptiossa yrittäjyys, halu uudistaa tuotantotapaa rikkoo suljetun kierron. Myös Schumpeter korostaa nimenomaan yksilön asennetta, hänen mukaansa pikemmin tahto kuin äly on funktiolle luonteenomista (mt., 88). Yrittäjän erityistehtävä on olla traditionalismin vastustaja, jolloin toiminnalla on sekä moraalisia, kulttuurisia ja sosiaalisia seurauksia (emt., 92).

⁸ Schumpeterin käsitys yrittäjyyden toteutumismuodosta muuttui hänen uransa kuluessa. Varhaisteoksissa, varsinkin ensimmäisen kerran vuonna 1911 ilmestyneessä teoksessa *The Theory of Economic Development* (Schumpeter 1961), hän korosti yksittäisten yrittäjien merkistä, kun taas myöhäiskautensa *Capitalism, Socialism and Democracy* -teoksessa (Schumpeter 1976a) painottuvat suuryritysten innovatiiviset resurssit ja niiden kautta mahdollistuva yrittäjyys ja yrittäjyyden byrokratisoitumista.

⁹ Weberin ja Schumpeterin ero on järjestelmän dynamiikan säilymisessä. Weberillä dynamiikka muuttu ylikäsitteelliseksi ja itseohjautuvaksi (»teräksen luja kotelo», joka lepää »mekaanisella perustalla») karis-

Sekä Weberillä että Schumpeterilla staattisen talouden tilan murtava dynaaminen tekijä on yrittäjä⁹, jonka tehtävä on erityisellä asennoitumisellaan murtaa traditionalismin sosiaalinen paine ja toteuttaa uusia talouden toimintaa tehostavia tarjontashokkeja. Ja molemmat myös korostavat, etteivät nämä kapitalismin korvenraivaajat toimi(neet) pelkkä ahneus tai hedonismi pontimeenaan, vaan heitä ajoi liikkeelle eetos.

4. JOUSTAVAT MALLIT JA YRITTÄJYYS

Kuinka näitä sankarillisen yrittäjän esittäviä ideaalityyppejä voisi sitten käyttää tulkittaessa nykyistä yrittäjyyspuhetta? Vastausta voidaan etsiä tuotantomuodon muutoksesta ja sen yhteydessä käydystä keskustelusta, jonka mukaan hyvinvointivaltio on rapauttanut ihmisistä aidon moraalien ja tappanut yksilön taloudellisesti aktiivisen asenteen (ks. esim. Hautamäki 1993).

Molemmat, sekä Weber että Schumpeter, näkivät kapitalistisen tuotannon kehitystien olevan väistämätön byrokraatisoituminen. Weber näki 1900-luvun alussa kapitalismin tulevaisuuden totaalisena kehityksenä, jota leimaa jatkuva rationalisointiprosessi: muodollinen rationaalisuus korvaa sisällöllisen ja työlle omistautuminen muodostuu pakoksi (1980, 134).

Weberin näkemyksen mukaan modernin kapitalismin myötä syntyi uusi yhteiskuntamuoto, jonka keskeinen kehitystendenssi on kaikkien elämäkäytäntöjen rationalisointuminen. Rationalisointuminen, johon jokaisen on osallistuttava tahtoi-pa sitä tai ei. Kuten aikalaisensa yleensä Weberin uskoi tuotannollis-tekni- sen kehityksen kaikkivoipaisuuteen ja työn rationalisoinnin ja osittam- senvastustamattomaan kehitykseen. Weberin mukaan rahatalouden formaalin rationaalisuuden kehittyminen johtaa väistämättä byrokraatisoitumiseen; byrokraatia mahdollistaa teknisesti tarkasteltuna suurimman tehokkuuden ja on rationaalisin tapa hallita ihmisiä. Niinpä modernien organisaatioiden, sekä julkisen hallinnon että yritysten, kehitystie on kohti suurempaa byrokraatisoitumista. (Weber 1978, 223.)

Myös Schumpeter näki byrokraatisoitumisen väistämättömänä kehitystienä. Hän näki sen kuitenkin myös kapitalismin tuhona. Kun Weber oletti työlle omistautumisen säilyvän, edes pakkona, katsoi Schumpeter että omistautuminen rapautuu. Samalla kun yhteiskunta kulkee kohti suu-

maattisen elementin ehtyessä. Schumpeterilla dynamiikka sen sijaan säilyy inhimillisen luovan prosessin kautta.

rempaa keskusjohtoista suunnitelmallisuutta, murenee myös yrittäjyyden erityisfunktio – innovatiivisuus (Schumpeter 1976a, 206). Tätä prosessia Schumpeter kutsui marssiksi sosialismiin (Schumpeter 1976b).

Schumpeterin tavoin ymmärretty byrokraatisoituminen ja marssi sosialismiin onkin nykyisen yrittäjyysjulistuksen vastapooli. Tällaiseksi byrokraatisoitumiseksi on samaistettu »jäykkä» fordistinen talouden organisoituminen ja siihen liittyvä keynesiläinen hyvinvointivaltio, josta pyritään pelastautumaan joustavampiin malleihin (ks. Jes-sop 1992).

Fordistisella tuotantomallilla viitataan talouden organisoinnin tapaan: tayloristiset työnjohtomenetelmät, keskushallinnon sääntely ja korporatiivinen työmarkkinamalli muodostuivat vallitsevaksi tuotantomalliksi sotien jälkeen. Fordistinen tuotanto mahdollisti pitkän, massakulutukseen perustuvan taloudellisen kasvun ajanjakson. Yhteiskunta otti entistä enemmän tehtäviä itselleen – syntyi ns. keynesiläinen hyvinvointivaltio. Fordismiin perustuneen tuotantomallin kriisit nousivat kuitenkin maailmanlaajuisesti teollistuneiden maiden ongelmaksi 1970-luvulta alkaen. Alettiin kehittää uusia tapoja organisoida tuotanto.

Tuotantojärjestelmää koskeneissa kirjoituksissa on varsin yksimielisesti nähty erilaiset joustavat mallit (yritystasolla joustava erikoistuminen, talousjärjestelmän tasolla joustava kasaantuminen, postfordismi ym.) ratkaisuna massatuotannossa syntyneisiin ongelmiin. Jo kymmenen vuotta on joustavien rakenteiden nähty olevan vastaus nykyisiin nopeasti muuttuviin oloihin (ks. Piore & Sabel 1984). Sama ajattelu kehittyi myös Suomessa ja 1980–90-lukujen vaihteessa joustavasta tuotannon organisoinnista alkoi täälläkin muotoutua vallitseva paradigma (ks. etenkin Ranta & Huuhtanen 1989; Ollus ym. 1990).

Ongelmana uuteen malliin siirtymisessä on kuitenkin nähty työtekijöiden sitoutuminen. Osana tätä on nähty työtekijöiden muuttunut suhtautuminen ammattityöhön: palkkatyö on välineellistynyt ja motiivit työhön yksilöityneet – nuoremman sukupolven ammattilypeus on kadonnut. Ongelmaksi nousee »miten tällainen motiiveiltaan yksilöityvä ja 'työlle viileä' väki on mahdollista saada mukaan joustavan tuotannon edellyttämään tiivistyvään työskentelyyn». (Kortteinen 1992a, 31.)

Ongelmia nähdään siis siinä, että askeettisuuden henki, edes pakkona, on karannut – varsinkin nuorempi sukupolvi ei enää tunne työstään ammattilypeyttä. Kun vaatimukset kovenevat, työssä syntyy lisääntyviä vastakohtaisuuksia;

kulttuurinen vitka estää uusien joustavien työmenetelmien toteuttamisen. Miettiessään ongelmaan ratkaisua Kortteinen esittää, että ongelma on hierarkkisessa organisaatiossa, jossa käskyt välittyvät ylhäältä alas ja tätä kautta aiheuttaa vastarintaa, jota tuskin syntyisi, jos sama markkinapaine välittyisi itselliseltä markkinasubjektilta toiselle, esim. asiakkaalta tekijälle. (1992b, 340.)

Tämän suuntaiseen tulkintaan perustuu mitä ilmeisimmin myös nykyinen yrittäjyyspuhe. Liberaarisen ajattelun mukaan hyvinvointivaltio on eriyttänyt työntekijöiden sisällöllisen rationaalisuuden (yksilöllisyys, itsellisyys) ja kapitalismin vaatiman muodollisen rationaalisuuden (jonka muodoksi on työnorganisoinnissa legitimoitu »joustava tuotantomalli») siinä määrin, etteivät työntekijät sitoudu taloudellisten organisaatioiden päämääriin. Nyt kulttuurinen asetelma vaikeuttaa organisaatioiden päämäärarationaalia toimintaa ja päämäärien saavuttamista.

Weberiläistä logiikkaa seuraten voisi esittää kyseisen järjelyn esimerkiksi seuraavasti: Protestanttinen uskonpuhdistus synnytti kutsumuksen työtä kohtaan. Samalla eräissä protestanttisissa lahkoissa taloudellinen laskelmointi tuli myös eettisesti arvokkaaksi. Syntyi rationaalinen elämäntyyli. Tämän kapitalismi omalla armoitomalla logiikallaan kiteytti pakoksi. Pakon murensi vähitellen hyvinvointivaltio turvaverkoillaan ja byrokraliallaan. Kun henki on kuollut ja pakko hävinnyt, on jostain löydettävä työlle ja toiminnalle uusi sisältö, varsinkin kun työnjoustoon perustuva kasautumismalli vaatii toimiakseen työntekijöiltä uusia arvoja: sitoutumista ja ammattikutsumusta – askeettisuuden hengen uudelleen synnyttämistä.

Kun Weber kirjoitti askeettisuuden hengen kannan modernin kapitalismin teräskotelosta hän jätti varauksen: »– lopullisestiko, kuka tietää? →» (Weber 1980, 135).

Nyt näyttääkin siltä, että pienyrittäjyyden merkityksen korostamisella ja yrittäjyyden ottamisella jopa perusasteen koulutuksen opetussuunnitelmaan yritetään tartuttu tähän varaukseen, saamaan yhteiskuntaan lisää Weberin ja Schumpe-terin kuvaamia »hengen elähdyttämiä» yrittäjiä, joilla on »eettisiä ominaisuuksia», »porvarilliset katsomukset ja periaatteet» ja jotka antautuvat »asialleen *tosimielessä* ja *tinkimättä*» (Weber 1980, 49–51).

Vaihtaa siltä, että erilaisten yrittäjyyspainotusten implisiittinen tarkoitus on yhtäältä synnyttää yhteiskuntaamme tuotantomuotoon oikealla tavalla suhtautuvia yksilöitä (vrt. Foucault 1990, 120–127) ja toisaalta edistää joustavan tuotantomal-

lin edellytyksiä. Pyritään tilanteeseen, jossa muodollinen rationaalisuus (joustava tuotantomalli) ja sisällöllinen rationaalisuus (yrittäjyys eetoksena) alkavat toisiaan vahvistaen tuottaa toimintaa, joka takaa tuotantomuodon menestyksen.

Yrittäjyyden tehtävä on luoda uusi sitoutunut, dynaaminen ja joustava taloudellinen ilmapiiri yhteiskuntaan. Tämä toteutuu henkilökohtaisen yrittäjyyden kautta syntyvänä taloudellisena sitoutumisena. Hajauttamalla hierarkkinen työorganisaatio pienyrittäjille, alihankkijoille ja verkostoyrittäjille saadaan työprosessi henkilöitymään yrittäjään. Työhön sitoutuminen ja asketismi saavat uutta arvoa, kun palkkatyösuhteen sijaan suhde järjestetään siten, että yrittäjä kantaa osan yrityksen riskistä ja saa puhtaasti omasta suorituksesta riippuvan toimeentulon. Samalla toteutuvat joustavoittamiskehityksen keskiössä olevat tendenssit – yritystason, työmarkkinoiden ja rahoituksen joustavoittaminen ja päätöksenteon hajauttaminen – niiden siirtyessä työpaikoilta itsenäisten yrittäjien toteutettaviksi.

5. Lopuksi

Edellä on suhtauduttu kriittisesti yrittäjyyteen hallinnollis-poliittiseen puhunnan muotona. Tämä ei kuitenkaan merkitse itse yrittäjien toiminnan merkityksen mitätöimistä. Talousjärjestelmämme luonnollinen osa on yritystoiminta. Kun suurin osa yrityksistä on ja tulee olemaan pieniä ja keski-suuria, on selvää että yrittäjillä ja yrittäjyydellä tulee jatkossakin olemaan merkittävä rooli yhteiskunnallisessa kehityksessä. Tämän roolin tulisi kuitenkin olla etupäässä yrittäjistä ja heidän innovaatioistaan kumpuavaa; ei niinkään vanhojen yritysten työprosessin joustavoittamisen tarpeista lähtöisin olevaa työtehtävien ulkoistamista.

Yrittäjyyden vetoaminen laajassa, julkishallinnon ja muun yhteiskunnallisen puheen tuottamassa merkityksessä on, ainakin jossain mielessä, kyseenalaista. Kun yrittäjyys-käsite tuotetaan koskemaan kaikkea järjestelmän päämääriin sitoutunutta aktiivista toimintaa, on vaarana termin merkityksen katoaminen. Kun työntekijä ennen oli tunnollinen tai ahkera, on nykyään kysymys »sisäisestä yrittäjyydestä». Yrittäjyydestä – laajennettuna käsitteenä – on tullut mantra tai oppi, jota julistetaan vastauksena kaikkiin taloudellisiin ongelmiin. Mielestäni yrittäjyyteen on sisällytettävä omakohtainen taloudellinen sitoutuminen toiminnalle luontaisena elementtinä. Mitä laajempimerkityksisenä talousjärjestelmän arvoihin sitoutumisena yrittäjyys ymmärretään, sitä enemmän ter-

mi menettää sisällöstään. Jos seurataan Schumpeterin esimerkkiä ja irrotetaan yrittäjyys omistajuudesta ja ehkä vielä innovoinnistakin, menettää käsite toiminnallisen merkityksensä. Näin ajatellen yrittäjyys-käsite tyhjenee ja muodostuu pikemminkin ideologiseksi tautologiaksi – mitään erityistä toiminnallista merkitystä vailla olevaksi systeemin tavoitteisiin sitoutumiseksi – kuin yksilön omaehtoiseksi taloudelliseksi toiminnaksi. Vaarana on, että laajennettu yrittäjyys alkaa sisällöltään vastata sosialismista kapitalismiin siirrettyä »työn sankaruutta». Kuuluikohan muuten vanhassa Neuvostoliitossa »työläisyys» tai »työn sankaruus» peruskoulun opetusohjelmaan?

LÄHTEET

- Cohen, Ira. (1981): Max Weber on Modern Western Capitalism. Introduction to the Transaction Edition. Teoksessa Max Weber: *General Economic History*. Transaction Books, New Brunswick.
- Foucault, Michel. (1990): *The History of Sexuality. Volume I. An Introduction*. Penguin Books, St. Ives.
- Giddens, Anthony. (1971): *Capitalism and modern social theory. An analysis of the writings of Marx, Durkheim and Weber*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Giddens, Anthony. (1978): *The Class Structure of the Advanced Societies*. Hutchinson & co., London.
- Haiko, Marjatta. (1993): Maaseudun ja kaupungin vastakkaisuus maaseudun kehittämissuunnitelmassa. *Politiikka 35:4*, s. 231–243.
- Hautamäki, Antti. (1993): Spontaaniin yhteiskuntaan – hyvinvointia ilman valtiota. Teoksessa Andersson, J. O., Hautamäki, A., Jallinoja, R., Nilniluoto, I., Uusitalo, H. (1993): *Hyvinvointivaltio ristiaallokossa*. WSOY, Juva.
- Haveri, Arto. & Haveri, Ritva. (1994): *Maaseudun kehittämissuunnitelmien ja niiden arviointi*. Aluekehityssuhteiden julkaisu 2/1994. Sisäasiainministeriö, Helsinki.
- Hébert, Robert.F. & Link, Albert N. (1982): *The Entrepreneur. Mainstream Views and Radical Critiques*. Praeger Publishers, New York.
- Hietala, Kari. (1987): *Yrittäjyyden edistäminen: myyntejä, mielikuvia, asenneilmastoja*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Huuskonen, Visa. (1992): Yrittäjäksi ryhtyminen – Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu. *Liiketaloudellinen aikakauskirja 4–1992*, s. 390–399.
- Jessop, Bob. (1992): Kohti schumpeterilaista työnhjousvaltiota: maailmanlaajuinen kapitalismi ja rakenteellinen kilpailukyky. *Tiede ja edistys 2/1992*, 121–132.
- Kainuun Liitto. (1992): *Kainuun maakuntasuunnitelma. Maakunnan kehittämissuunnitelmien vuosille 1993 – 1997*. Kainuun Liitto A:1, Kajaani.
- Katajamäki, Hannu. (1991): Suomen maaseudun suuri kiertäminen. *Terra 103:3*, s. 173–183.
- Kauppinen, Jarmo. (1994): Kunta ja yrittäjyys-käsitteet muuttuvassa yhteiskunnassa. *Hallinnon tutkimus 2/1994*, s. 125–130.
- Koiranen, Matti. (1993): *Ole yrittäjä. Ulkoinen ja sisäinen yrittäjyys*. TT-Kustannustieto Oy, Tampere.
- Koiranen, Matti. ja Pohjansaari, Tuija. (1994): *Sisäinen yrittäjyys. Innovatiivisuuden, laadun ja tuottavuuden perusta*. Konetuumat Oy, Tampere.
- Kortteinen, Matti. (1992a): *Kunnian kenttä. Suomalaisen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hanki ja jää, Helsinki.
- Kortteinen, Matti. (1992b): Kunnian kenttä – tausta ja tulokset. *Alkoholipolitiikka 57:5*.
- Kyntäjä, Timo. (1980): Max Weberin elämästä ja työstä. Teoksessa Weber, M. (1980/1905): *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. WSOY, Juva, s. 3–8.
- Macdonald, Ronan. (1965): Schumpeter and Max Weber: central visions and social theories. *Quarterly Journal of Economics*. August, 1965, s. 373–396.
- Marjosola, Iiris. (1979): *Yrittäjyys tahtona ja mahdollisuutena*. Jyväskylän yliopisto, Taloustieteen laitos, julkaisuja n:o 49/1979.
- Marx, Karl. ja Engels, Friedrich. (1972/1848): *Kommunistisen puolueen manifesti*. Kansankulttuuri, Pori.
- McClelland, David.C. (1961): *The Achieving Society*. D. Van Nostrand, New Jersey.
- McKee, David.L. (1990): On Schumpeter, Services and Economic Change. *American Journal of Economics and Sociology*. Vol. 49, 3.
- MKP (1991a): *Maaseudun kehittämissuunnitelma. Maaseudun kehittämissuunnitelma. Suomen maaseutupolitiikan tavoitteet, strategiat ja keinot 1990-luvulla*. Sisäasiainministeriö, kunta- ja aluekehitysosasto, moniste 10. Helsinki.
- MKP (1991b): *Maaseudun kehittämissuunnitelma. Maaseutupolitiikan linjat 1990-luvulla. Maaseudun kehittämissuunnitelma – tavoitteet, strategiat ja keinot*. Sisäasiainministeriö ja Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.
- Niittykangas, Hannu (1992): *Maaseudun yritystoiminnan kehittymismahdollisuudet*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Ollus, Martin., Lovio, Raimo., Mieskonen, Jari., Vuorinen, Pentti., Karko, Jussi., Vuori, Synnöve., Yläanttila, Pekka. (1990): *Joustava tuotanto ja verkostotalous – tekniikan, talouden ja yhteiskunnan vuorovaikutus 1990-luvulla*. SITRA 109. Helsinki.
- Palonen, Kari. (1988): *Teknistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*. Vastapaino, Hämeenlinna.
- Peltonen, Matti. (1985): *Yrittäjyys*. Otava, Keuruu.
- Peltonen, Matti. (1987): Kapitalismi uskonto ja elämänkäytäntö. Max Weberin esseestä »Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki». *Sosiologia 2/1987*, s. 97–111.
- Perman, David (1985): Schumpeter's sociology of economics: The role of the 'competent economist'. *Economy and Society*. Vol 14.4. pp. 429–449.
- Piore, Michael.J., Sabel, Charles.F. (1984): *The Second Industrial Divide. Possibilities for Prosperity*. Basic Books, New York.
- Ranta, Jukka. ja Huuhtanen, Pekka. (1989): *Informaatiotekniikka ja työympäristö*. Työsuojelurahaston julkaisuja A1–A5.
- Scase, Richard. and Goffee, Robert. (1982): *The Entrepreneurial Middle Class*. Croom Helm, London.
- Schumpeter, Joseph. A. (1961/1911): *The Theory of Economic Development*. Oxford University, New York.
- Schumpeter, Joseph. A. (1976a/1942): *Capitalism, Socialism and Democracy*. Georg Allen & Unwin Ltd,

- London.
- Schumpeter, Joseph. A. (1976b/1949): *The March into Socialism*. teoksessa *Capitalism, Socialism and Democracy*. Georg Allen & Unwin Ltd, London. ss. 421–431.
- Summa, Hilkka. (1989): *Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: Tapaus asuntopolitiikka*. Yhteiskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus, Espoo.
- Swedberg, Richard. (1992): Schumpeter om sociologins roll i den ekonomiska analysen. *Sociologisk Forskning* 4–1992, ss. 23–37.
- Uusitalo, Eero. (1994): *Maaseutupolitiikan keinot. Elinkeinojen edistäminen maaseudun kehittäjäyhteisöissä*. Jyväskylä.
- Valtioneuvosto. (1993): *Suomi eurooppalainen maaseutumaa*. Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko eduskunnalle. Helsinki.
- Weber, Max. (1992/1922): *Kaupunki*. Vastapaino, Tampere.
- Weber, Max. (1991/1920): *The Protestant Sects and the Spirit of Capitalism*. Teoksessa Gerth H. H. and Mills C. W. (1991): *From Max Weber: Essays in Sociology*. T.J. Press Ltd., Cornwall.
- Weber, Max. (1989/1922): *Maailmanuskonnot ja moderni länsimainen rationaalisuus*. Vastapaino, Tampere.
- Weber, Max. (1981/1923): *General Economic History*. Transaction Books, New Brunswick.
- Weber, Max. (1980/1905): *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. WSOY, Juva.
- Weber, Max. (1978/1922): *Economy and Society I–II*. An Outline of Interpretive Sociology. Roth, G. and Wittich, C. (ed.) University of California Press, Berkley-Los Angeles-London.